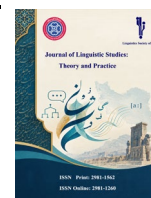

Journal of Linguistic Studies: Theory and Practice

Print ISSN: 2981-1562 Online ISSN: 2981-1260

Journal Homepage: <https://jls.uok.ac.ir/>

The Confrontation between Conflicting Elements and the People in the Story of Kaveh and Zahhak Based on Laclau and Mouffe's Theory of Critical Discourse Analysis

Fereshteh Azadtabar¹, Omid Roosta²

1. Corresponding author, Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran. Email: Azadtabar@pnu.ac.ir
2. Graduate, Department of Persian Language and Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran. Email: roosta@pnu.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article	Objective: One of the striking confrontations in the Shahnameh, which takes place through a discourse between a hostile government and the people's force, is the opposition between Zahhak and Kaveh. This article analyzes the discourses between these two figures.
Article history: Received: 29 September 2024 Received in revised form: 5 January 2025 Accepted: 8 February 2025 Available online: 29 March 2026	Method: The study was conducted in a library-based, descriptive-analytical manner, drawing on Laclau and Mouffe's views.
Keywords: Discourse, Zahhak, Kaveh, Laclau and Mouffe	Results: The language used in the Shahnameh introduces Zahhak as a symbol of evil and Kaveh as a symbol of good. This linguistic opposition solidifies the positions and roles of these characters, and the mythologizing of Kaveh as a national hero, through stories with symbolic and educational functions, contributes to establishing his discursive hegemony.
	Conclusion: Language defines and strengthens Iranians' collective identity against an external enemy, Zahhak, leading to social mobilization and creating consensus around shared values.

Cite this article: Azadtabar, F., & Roosta, O. (2026). The confrontation between conflicting elements and the people in the story of Kaveh and Zahhak based on Laclau and Mouffe's theory of critical discourse analysis. *Journal of Linguistic Studies: Theory and Practice*, 5(1), 79–94. <https://doi.org/10.22034/jls.2025.142248.1171>

© The author(s) retain the copyright.

Publisher: University of Kurdistan.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jls.2025.142248.1171>

Introduction

The story of Kaveh and Zahhak is one of the oldest legends in Iranian mythology, focusing on the struggles between ruling powers and the masses against oppression and tyranny. In Iranian history and culture, this tale symbolizes a just fight against tyranny. Historically, Zahhak is portrayed as an evil character who ruled over Iran through cruelty and oppression. He is said to have two snakes growing from his shoulders, which required him to sacrifice young men daily to satisfy their hunger. This depiction of Zahhak as a cruel, bloodthirsty king serves as a cautionary tale about the dangers of absolute power and the consequences of unchecked greed and ambition. “Zahhak took the kingdom from Jamshid and killed him; during his reign, sorcery and vice became evident, and he brought demons and wicked folk close to himself, punishing people in such a way that he threw them into a cauldron and boiled them. As his corruption grew, people became weary, and many were killed because of those snakes” (Gardizi, 2005, pp. 67–68). Key figures in the story of Zahhak include Kaveh the Blacksmith, who led the uprising against Zahhak’s tyranny, and the hero Fereydu, who ultimately defeated Zahhak and restored justice to Iran. Critical discourse analysis, particularly Laclau and Mouffe’s theoretical framework, offers a useful tool for studying power relations and how hegemony forms and solidifies in literary and political texts. Laclau and Mouffe believe that discourses are constantly striving to stabilize meaning and create chains of equivalence to establish hegemony in their favor. In this context, the story of Kaveh and Zahhak can be understood as a field for discourse analysis, where Kaveh represents the masses, and Zahhak symbolizes authoritarian power. The confrontation between these two elements illustrates the intertwining and conflict between opposing discourses, each attempting to establish its social meaning and legitimacy. In this article, we will examine how the discourses of conflicting elements and the people are shaped and confront each other within the context of the story of Kaveh and Zahhak, using the critical discourse analysis theory of Laclau and Mouffe.

A brief note on previous works

Among the articles discussing the discursive confrontation between two powers, there is one by Hosseini and Mohammadzadeh (2006) titled “An Analysis of the Confrontational Structure of Rostam and Esfandiar Based on Claude Lévi-Strauss’s Theory.” The authors focus on the internal and external binaries of the two main characters in the story, namely Rostam and Esfandiar, and delve into their cognitive functions and oppositions. Another article entitled “An Analysis of the Myth of Zahhak Based on Lévi-Strauss’s Binary Oppositions” by Ebadi and colleagues (2016) examines contrasts such as Iranians versus non-Iranians, lion versus blood, Kaveh versus Zahhak, a communal society versus a centralized government, and various upcoming oppositions in the *Shahnameh*. Chaharmahali (2017) also investigates the oppositional structure of the Siyavash story based on Lévi-Strauss’s theory, identifying the foundational principles of the narrative as the dichotomies of “overvaluing kinship ties” and “undervaluing kinship ties.” Another relevant article titled “Discursive Conflicts in the Ghazals of Hafez Based on the Theory of Laclau and Mouffe” by Davoodi and colleagues (2021) looks into the existing discursive order in Hafez’s poetry, encompassing government, religious, mystical, and Hafez’s distinctive discourses. The discourse of mysticism is highlighted, while the three other religion-centered discourses are marginalized and deemed “other.” Another study titled “An Analysis of Opposing Discourses in Ferdowsi’s *Shahnameh* with a Critical Discourse Analysis Approach” by Eslami and Zomorodi (2022) examines new dimensions of the narrative structure of Zahhak in the *Shahnameh*. Given this background, until now, no article has conducted a critical discourse analysis focusing on the confrontation between the hostile government and the people. In fact, this article’s examination of how resistance and tyranny discourses are produced in the Kaveh and Zahhak narrative could lead to a reevaluation of traditional and well-known interpretations of these texts, helping researchers uncover new aspects of them. Additionally, this approach could offer a fresh perspective on how discourses are formed and evolve, contributing to structural analyses beyond traditional methods. It should be noted that studying how the Kaveh and Zahhak story impacts contemporary resistance discourses could lead to innovative analyses in the fields of current politics, identity, and culture Iran can be substantial, and this connection can be introduced as a new area of study.

Method

This study's theoretical framework is based on critical discourse analysis using a library-based approach. Basically, given the research approach and the description of the qualitative method and discourse analysis as the main approach, the analysis process describes the various stages of discourse analysis, from identifying discourse elements to illustrating how language and power are connected. The overall method of this research includes: selecting reliable sources relevant to the research topic; extracting the necessary data and information from various sources to identify and examine the characteristics, patterns, and trends present in the subject of critical discourse analysis. This approach allowed the researcher, without needing field research, to analyze and examine the details of the discourse in the story of Kaveh and Zahhak based on the theories of Laclau and Mouffe.

Theoretical framework

Discourse plays an instrumental role in establishing and challenging hegemony. Different groups use discourse to create or destroy dominant situations. Discourse is a framework in which the struggle over meanings and values takes place. "The concept of hegemony is usually understood as emphasizing the use of force. This concept describes how dominant social groups achieve their rule or leadership by achieving social cohesion and consensus, and states that the position of the ruling group is not automatically achieved, but requires the ruling group to gain popular acceptance for its leadership through a complex structure of political projects and social alliances" (Joseph, 2002, p. 1). Hegemony, unlike overt and apparent power, usually operates subtly through culture, ideology, and institutions. Laclau and Mouffe, two prominent theorists in the field of cultural and political studies, have expanded the concept of hegemony within the framework of post-structuralism and post-Marxism. In their theory, "hegemony is considered a process by which social meanings and norms are established, and power is exercised through language and discourses" (Laclau & Mouffe, 1985, pp. 19–21). In Laclau and Mouffe's theory, hegemony is based on concepts such as uncertainty and temporality, so that no discourse is absolutely fixed or permanent, and there is always the possibility of challenge and change.

Conclusion

Researchers have concluded the following:

1. The language used in the Shahnameh to portray Zahhak as the embodiment of evil and Kaveh as the symbol of good creates a linguistic contrast that solidifies their roles and positions. Using descriptions and stories of Zahhak's tyranny and crimes, contrasted with Fereydun's justice and bravery, reinforces this duality.
2. The mythologizing of Kaveh as a savior and national hero, using stories with symbolic and educational functions, helps establish his discursive hegemony. This symbolic representation causes the audience to subconsciously internalize the desired value system.
3. The language used in describing the story of Fereydun and Zahhak helps legitimize Fereydun's power. The depiction of events and miracles associated with Fereydun as signs of his legitimacy grants him a kind of historical and moral authority.
4. Using language to define and strengthen the collective identity of Iranians against an external enemy, Zahhak, led to social mobilization and the creation of an identity consensus around shared values.

پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد

شاپا چاپی: ۱۵۶۲-۲۹۸۱ شاپا الکترونیکی: ۱۲۶۰-۲۹۸۱

Journal Homepage: <https://jls.uok.ac.ir/>

تقابل گفتمان عناصر متخاصم و مردم در داستان کاوه و ضحاک با تکیه بر نظریه تحلیل گفتمان انتقادی لاکلا و موفه

فرشته آزادآباد^۱، امید روستا^۲

۱. نویسنده مسئول، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. azadtabar@pnu.ac.ir

۲. دانش‌آموخته گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. roosta@pnu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: یکی از تقابلهای چشمگیر در شاهنامه که با یک گفتمان میان حکومت متخاصم و نیروی مردمی صورت گرفته است، تقابل ضحاک و کاوه است؛ هدف این مقاله تحلیل گفتمان‌های میان این دو عنصر است.
تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۰۸ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۰/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۹	روش پژوهش: این مقاله به شیوه کتابخانه‌ای و به صورت توصیفی-تحلیلی و با تکیه بر آرای لاکلا و موفه انجام شده است.
کلیدواژه‌ها: گفتمان، ضحاک، کاوه، لاکلا و موفه.	یافته‌ها: زبان به کار رفته در شاهنامه برای معرفی ضحاک به عنوان نماد شر و کاوه به عنوان نماد خیر به گونه‌ای است که این تقابل زبانی سبب تثبیت جایگاه‌ها و نقش‌های این شخصیت‌ها می‌شود و اسطوره‌سازی از کاوه به عنوان قهرمان ملی، با استفاده از داستان‌هایی که کارکردهای نمادین و آموزشی دارند، به برقراری هژمونی گفتمانی او کمک کرده است.
	نتیجه‌گیری: استفاده از زبان برای تعریف و تقویت هویت جمعی ایرانیان در مقابل یک دشمن بیرونی، یعنی ضحاک، به بسیج اجتماعی و ایجاد یک اجماع هویتی حول محور ارزش‌های مشترک منجر شده است.

استناد: آزادآباد، فرشته و روستا، امید (۱۴۰۵). تقابل گفتمان عناصر متخاصم و مردم در داستان کاوه و ضحاک با تکیه بر نظریه تحلیل گفتمان انتقادی لاکلا و موفه.

<https://doi.org/10.22034/jls.2025.142248.1171>

پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد، ۵ (۱)، ۷۹-۹۴.

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه کردستان.

۱. مقدمه

داستان کاوه و ضحاک یکی از کهن‌ترین اساطیر ایرانی است که بر کشمکش‌های میان قدرت‌های حاکم و توده‌های مردم، در قالب مقابله با ظلم و استبداد، تمرکز دارد. این داستان در بستر تاریخ و فرهنگ ایرانی، نمادی از مبارزه عدالت‌جویانه علیه قدرت‌های ستمگر به شمار می‌رود. از نظر تاریخی، ضحاک به‌عنوان شخصیتی بدخواه معرفی شده است که با ظلم و ستم بر ایران حکومت می‌کرد. گفته می‌شود که دو مار از شانه‌هایش بیرون می‌آیند که برای رفع گرسنگی‌شان نیاز به قربانی کردن روزانه مردان جوان بود. این تصویر از ضحاک به‌عنوان یک پادشاه ظالم و خون‌ریز، به‌عنوان داستانی هشداردهنده در مورد خطرات قدرت مطلق و عواقب طمع و جاه‌طلبی مهار نشده عمل می‌کند. «ضحاک پادشاهی از جمشید بستد و او را بکشت و به روزگار او جادوی و فسق و فجور آشکار شد و دیوان و بدان را به خویشتن نزدیک کرد و مردمان را عقوبت چنان کردی، کی اندر دیگ افکندی و بیختی و چون فساد او بسیار شد، مردمان ستوه گشتند و مردمان بسیار کشته شدند از بهر آن ماران» (گردیزی، ۱۳۸۴: ۶۷-۶۸). از شخصیت‌های کلیدی داستان ضحاک می‌توان به کاوه آهنگر که رهبری شورش علیه ظلم ضحاک را بر عهده داشت و قهرمان آن فریدون که در نهایت ضحاک را شکست داد و عدالت را به ایران بازگرداند، اشاره کرد. تحلیل گفتمان انتقادی به ویژه چارچوب نظریه لاکلا و موفه، ابزار مناسبی برای مطالعه روابط قدرت و چگونگی شکل‌گیری و تثبیت هژمونی در متون ادبی و سیاسی فراهم می‌کند. لاکلا و موفه براین باورند که گفتمان‌ها به‌طور مداوم در تلاش‌اند تا معنا را تثبیت کرده و از طریق ایجاد زنجیره‌های هم‌ارزی، هژمونی را به نفع خود به وجود آورند. در این راستا، داستان کاوه و ضحاک می‌تواند به‌عنوان عرصه‌ای برای تحلیل گفتمانی درک شود که در آن کاوه به‌عنوان نماینده توده‌های مردمی و ضحاک به‌عنوان نماد قدرت استبدادی ظاهر می‌شوند. تقابل این دو عنصر نشان‌دهنده درهم‌تنیدگی و منازعه میان گفتمان‌های متخالف است که هریک تلاش می‌کنند معنا و مشروعیت اجتماعی خود را تثبیت کنند. در این مقاله، با استفاده از نظریه تحلیل گفتمان انتقادی لاکلا و موفه، به بررسی نحوه شکل‌گیری و تقابل گفتمان‌های عناصر متخاصم و مردم در بستر داستان کاوه و ضحاک خواهیم پرداخت.

گفتمان انتقادی هم‌طراز با فرهنگ و اجتماع زمان خود می‌تواند تصویر روشنی از تاریخ و حوادث زمان خود را در قالب متن نشان داده و گرایش‌های فکری نویسنده را که همیشه از فرهنگ غالب زمان خود پیشی گرفته است، به‌روشنی در بطن داستان منعکس سازد. در حوزه تحلیل گفتمان، آثار لاکلا و موفه^۱ (۱۹۸۵) بسیار تأثیرگذار بوده است. کتاب آن‌ها، مفاهیم کلیدی را در تحلیل گفتمان معرفی کرد که از آن زمان به این حوزه شکل داده است. رویکرد لاکلا و موفه بر نقش گفتمان در شکل‌دهی واقعیت‌های سیاسی و اجتماعی و به چالش کشیدن مفاهیم سنتی قدرت و ایدئولوژی تأکید می‌کند. با بررسی مبانی تحلیل گفتمان توسط لاکلا و موفه، می‌توانیم به درک عمیق‌تری از راه‌های پیچیده‌ای دست پیدا کنیم که زبان و ارتباطات بر جهان ما تأثیر می‌گذارند. لاکلا و موفه دو شخصیت برجسته در زمینه نظریه سیاسی و تحلیل گفتمان هستند. همکاری آن‌ها در دهه ۱۹۸۰ آغاز شد، زمانی که آن‌ها «هژمونی و استراتژی سوسیالیستی» را نوشتند، اثری پیشگامانه بود که پایه و اساس کار بعدی آن‌ها را در زمینه نظریه گفتمان تشکیل داد. در این کتاب مهم، لاکلا و موفه مفهوم هژمونی را معرفی کردند، یعنی ابزاری کلیدی برای درک چگونگی عملکرد قدرت در جامعه. داستان کاوه و ضحاک یکی از داستان‌های اساطیری و تاریخی ایران است که علاوه بر جنبه‌های روایتی و ادبی، حامل پیام‌های اجتماعی و سیاسی عمیقی نیز هست. این داستان، مبارزه کاوه آهنگر علیه ظلم و استبداد ضحاک را به تصویر می‌کشد و به‌طور نمادین به مقاومت اجتماعی در برابر قدرت‌های ظالم اشاره دارد. هدف از نوشتن این مقاله تحلیل چگونگی شکل‌گیری و پایداری گفتمان مقاومت و آزادی در این داستان با استفاده از چارچوب نظری لاکلا و موفه است که بر فرایندهای هژمونی و ارتباطات گفتمانی و نقش زبان متمرکز است. این مقاله نه تنها به بررسی ابعاد مختلف گفتمان‌های موجود در داستان کاوه و ضحاک می‌پردازد، بلکه در نظر دارد تا به برجستگی‌های مقاومتی در برابر نظام‌های سرکوب‌گر در تاریخ ادبیات

^۱. Laclau, E., & Mouffe, C.

^۲. «هژمونی و استراتژی سوسیالیستی: به سوی یک سیاست رادیکال دموکراتیک» (۱۹۸۵)

فارسی توجه کرده و از منظری نوین به بررسی آن‌ها بپردازد. از این طریق، پرسش از چگونگی به‌کارگیری زبان و قدرت در تحول اجتماعی و فرهنگی بیش از پیش مورد تأمل قرار می‌گیرد. در واقع این رویکرد به مشخص کردن چگونگی ساختار و پویایی گفتمان‌های مقاومت و استبداد کمک می‌کند و با به‌کارگیری رویکرد تحلیل گفتمان، نویسنده سعی دارد تفسیری نوین و معاصر از این داستان ارائه دهد، که به فهم بهتر ابعاد مختلف آن در زمینه‌های اجتماعی و سیاسی کمک کند. نگارندگان درصددند تا به پرسش‌های زیر پاسخ دهند:

۱. در نظام گفتمانی داستان ضحاک کدام عناصر گفتمانی بیشترین اثر را در پیش برد نظام گفتمانی قدرت داشته است؟

۲. نقش زبان تا چه اندازه به‌شکل‌گیری نظام گفتمانی قدرت در تقابل حکومت ضحاک با فریدون، تأثیر داشته است؟

۲. پیشینه پژوهش

از جمله مقالاتی که درباره تقابل گفتمانی دو قدرت صحبت به میان آمده مقاله‌ای از حسینی و محمدزاده (۱۳۸۵) با عنوان «بررسی ساختار تقابل رستم و اسفندیار بر اساس نظریه لویی اشتراوس» است که نویسندگان با تأکید بر قرینه‌های درونی و بیرونی دو شخصیت اصلی داستان، یعنی رستم و اسفندیار به کارکردهای فکری و تقابل آن پرداخته‌اند. مقاله دیگری با عنوان «بررسی اسطوره ضحاک بر اساس ساختار تقابل‌های دوگانه لویی اشتراوس» از عبادی و همکاران (۱۳۹۵) وجود دارد که پژوهندگان در آن تقابل‌هایی چون تقابل ایرانیان و انیرانیان، شیر و خون، کاوه و ضحاک، جامعه اشتراکی و حکومت متمرکز، شهرناز، ارنواز و تقابل‌های آتی شاهنامه را بررسی کرده‌اند. چهارم‌حالی (۱۳۹۶) نیز با بررسی ساختار تقابلی داستان سیاوش بر اساس نظریه لوی اشتراوس، زیربنای تمام رویدادها در داستان را دو اصل متقابل «زیاد بها دادن به پیوند خویشاوندی» و «کم بها دادن به پیوند خویشاوندی» می‌داند. مقاله دیگری با عنوان «منازعات گفتمانی در غزلیات حافظ مبتنی بر نظریه لا کلا و موفه» از داوودی و همکاران (۱۴۰۰) نیز به نظم گفتمانی موجود در دیوان حافظ شامل گفتمان‌های حکومتی، دینی، تصوف و طریقت رندی حافظ است. گفتمان رندی، گفتمان برجسته‌سازی شده و خودی و سه گفتمان دین محور دیگر گفتمان‌های حاشیه رانی شده و غیر خودی پرداخته است. جستار دیگری با نام «بررسی گفتمان‌های متقابل در شاهنامه فردوسی با رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی» نوشته اسلامی و زمردی (۱۴۰۱) است که در آن ابعاد جدیدی از زیر ساخت داستان ضحاک در شاهنامه بررسی شده است. با توجه به پیشینه مذکور تاکنون مقاله‌ای در مورد تحلیل گفتمان انتقادی با رویکرد تقابل حکومت متخاصم و مردم، صورت نگرفته است. در واقع در این مقاله بررسی چگونگی تولید گفتمان‌های مقاومت و استبداد در داستان کاوه و ضحاک می‌تواند به بازنگری در تفسیرهای سنتی و شناخته‌شده از این متون بینجامد و به پژوهشگران کمک کند تا جنبه‌های تازه‌ای از این متون را کشف کنند. همچنین این کاربرد می‌تواند جلوه‌ای تازه از چگونگی شکل‌گیری و تحول گفتمان‌ها ارائه دهد و به تحلیل‌های مبتنی بر ساختارگرایی فراتر از روش‌های سنتی کمک کند. باید گفت بررسی چگونگی تأثیر داستان کاوه و ضحاک بر گفتمان‌های مقاومتی معاصر می‌تواند به تحلیل‌های نوینی در زمینه سیاست، هویت و فرهنگ کنونی ایران بینجامد و این پیوند به‌عنوان یک زمینه مطالعاتی جدید مطرح شود.

۳. مبانی نظری

گفتمان مفهومی چندوجهی است که در حوزه‌های مختلف علوم اجتماعی، زبان‌شناسی، فرهنگی و فلسفه مورد استفاده قرار می‌گیرد. «گفتمان مفهومی میان‌رشته‌ای است که در بسیاری از رشته‌های علوم انسانی چون زبان‌شناسی، فلسفه، نقد ادبی، علوم سیاسی و اجتماعی و غیره کاربرد دارد» (یارمحمدی، ۱۳۹۱: ۴). «تحلیل گفتمان انتقادی به‌عنوان یک نظریه، روش و رویکرد، به‌سبب ماهیت میان‌رشته‌ای خود بسیار مورد بحث و بررسی قرار گرفته است» (ویس و وداک^۱، ۲۰۰۳: ۱۴). گفتمان فرایندی اجتماعی است که در درون متن جاسازی شده است. در زبان‌شناسی انتقادی، واحد تحلیل متن است. متن واحد بنیادی در این رویکرد محسوب می‌شود؛ زیرا متن محل تبلور و تجلی معنی است و محل درگیری نظام‌های تولیدکنندگان است که در بستر قدرت متفاوت تولید خواهد شد (آقاگل زاده، ۱۳۹۴: ۱۲۱). گفتمان نقش ابزاری را ایفا می‌کند که از طریق آن هژمونی تثبیت شده و به چالش کشیده می‌شود.

^۱. Weiss, G., & Wodak, R.

گروه‌های مختلف از گفتمان برای ایجاد یا تخریب وضعیت‌های مسلط استفاده می‌کنند. گفتمان قالبی است که در آن مبارزه بر سر معانی و ارزش‌ها رخ می‌دهد. «مفهوم هژمونی معمولاً به‌عنوان تأکید بر استفاده از زور درک می‌شود. این مفهوم توصیف می‌کند که چگونه گروه‌های اجتماعی مسلط با دستیابی به هم‌بستگی اجتماعی و توافق، حکومت یا رهبری خود را به‌دست می‌آورند و بیان می‌کند که موقعیت گروه حاکم به‌طور خودکار به‌دست نمی‌آید، بلکه نیاز دارد که گروه حاکم از طریق ساختار پیچیده پروژه‌های سیاسی و اتحادهای اجتماعی، رضایت مردمی را برای رهبری خود به‌دست آورد» (جوزف، ۲۰۰۲: ۱). هژمونی، برخلاف قدرت ظاهری و آشکار، معمولاً به‌صورت نامحسوس و از طریق فرهنگ، ایدئولوژی و نهادها عمل می‌کند. لاکلا و موفه، دو نظریه‌پرداز برجسته در عرصه مطالعات فرهنگی و سیاسی، مفهوم هژمونی را در چارچوب پس‌اساختارگرایی و پس‌امارکسیسم بسط داده‌اند. در نظریه آن‌ها، «هژمونی به‌عنوان فرآیندی در نظر گرفته می‌شود که به وسیله آن معانی اجتماعی و هنجارها تثبیت می‌شوند و قدرت از طریق زبان و گفتمان‌ها اعمال می‌شود» (لاکلا و موفه، ۱۹۸۵: ۱۹-۲۱). در نظریه لاکلا و موفه هژمونی بر اساس مفاهیمی مانند عدم قطعیت و موقتی بودن بنا شده است، به طوری که هیچ گفتمانی به‌طور مطلق ثابت یا دائمی نیست و همیشه امکان چالش و تغییر وجود دارد. آن‌ها معتقدند که گفتمان‌ها می‌توانند معانی خاصی را عمومی و طبیعی جلوه دهند و از این طریق هژمونی را اعمال کنند. هژمونی یک فرآیند پویای مداوم است. گروه‌های مختلف در جامعه دائماً برای دستیابی به هژمونی جدید یا حفظ وضعیت مسلط موجود در حال تلاش هستند (همان: ۲۳-۲۴).

«لاکلا و موفه استدلال کردند که هژمونی صرفاً در مورد سلطه نیست، بلکه شامل ساختن هویت‌های اجتماعی و سیاسی از طریق زبان و گفتمان است. کار لاکلا و موفه تأثیر عمیقی بر حوزه تحلیل گفتمان و نظریه سیاسی گذاشته است. تأکید آن‌ها بر اهمیت زبان و ارتباطات در شکل‌دادن به درک ما از واقعیت، رویکردهای سنتی به قدرت و ایدئولوژی را به چالش کشیده است. لاکلا و موفه با تمرکز بر روش‌هایی که گفتمان هویت‌های اجتماعی و سیاسی را می‌سازد، راه‌های جدیدی را برای تفکر در مورد سیاست و جامعه باز کرده‌اند» (هال، ۱۹۹۷: ۱۱۳). کار آن‌ها نسلی از محققان را برانگیخته است تا به‌طور انتقادی با نقش زبان در شکل‌دادن به جهان ما درگیر شوند. چندین نفر از افراد تأثیرگذار در توسعه تحلیل گفتمان با تکیه بر آثار لاکلا و موفه مشارکت داشته‌اند. استوارت هال^۱، نظریه‌پرداز فرهنگی بریتانیایی، یکی از چهره‌های کلیدی در این زمینه بوده و بر نقش فرهنگ و گفتمان در شکل‌دادن به هویت‌های اجتماعی تأکید کرده است. فوکو^۲، فیلسوف فرانسوی، نیز با تمرکز بر روش‌هایی که قدرت از طریق زبان و ارتباطات عمل می‌کند، سهم مهمی در تحلیل گفتمان داشته است. محققان با درگیر شدن با کار این شخصیت‌های تأثیرگذار توانسته‌اند درک خود را از رابطه پیچیده بین زبان و قدرت عمیق‌تر کنند. تحلیل گفتمان موضوع بحث‌ها و بحث‌های زیادی در حوزه نظریه سیاسی بوده است. در حالی که برخی از محققان بینش‌های ارائه شده توسط کار لاکلا و موفه را ستایش می‌کنند، برخی دیگر نگرانی‌هایی را در مورد محدودیت‌های رویکرد خود مطرح کرده‌اند. «منتقدان استدلال می‌کنند که تحلیل گفتمان گاهی اوقات می‌تواند بیش از حد متکی به زبان باشد و از عوامل مادی و ساختاری که واقعیت‌های اجتماعی و سیاسی را نیز شکل می‌دهند، غفلت کند. با این حال، طرفداران تحلیل گفتمان استدلال می‌کنند که زبان در ساخت هویت‌های اجتماعی و سیاسی نقش اساسی دارد و آن را به ابزاری حیاتی برای درک قدرت و ایدئولوژی تبدیل می‌کند» (همان: ۱۲۱).

با ادامه تکامل تحلیل گفتمان، محققان در حال بررسی دیدگاه‌ها و رویکردهای جدید برای مطالعه زبان و ارتباطات هستند. با پیشرفت تکنولوژی و گسترش رسانه‌های دیجیتال، شیوه‌های عمل گفتمان در جامعه دائماً در حال تغییر است. تحولات آینده در تحلیل گفتمان ممکن است شامل تمرکز بیشتر بر نقش فناوری در شکل‌دهی ارتباطات و همچنین بینش‌های جدید در مورد روش‌هایی باشد که زبان درک ما از واقعیت را می‌سازد. با استناد به پایه‌هایی که لاکلا و موفه گذاشته‌اند، محققان می‌توانند به پیش بردن مرزهای تحلیل گفتمان ادامه دهند و درک ما از رابطه پیچیده بین زبان و قدرت را عمیق‌تر کنند (لاکلا و موفه، ۱۹۸۵: ۲۳). باید گفت مبانی تحلیل گفتمان توسط لاکلا و موفه تأثیر به‌سزایی در حوزه نظریه سیاسی داشته است. آن‌ها با تأکید بر نقش

¹. Hall, S.

². Michel Foucault

زبان و ارتباطات در شکل دادن به واقعیت‌های اجتماعی و سیاسی، مفاهیم سنتی قدرت و ایدئولوژی را به چالش کشیده‌اند. کار آن‌ها نسلی از محققین را برانگیخت تا به‌طور انتقادی با روش‌هایی که گفتمان هویت‌های اجتماعی و سیاسی را می‌سازد، درگیر شوند.

نظام معنایی گفتمان^۱ در نظریه لاکلا و موفه یکی از مفاهیم کلیدی است که به توضیح چگونگی شکل‌گیری معناها و ساختارهای معنایی در داخل گفتمان‌ها می‌پردازد. این نظریه بر ارتباط میان زبان و قدرت تمرکز دارد و نشان می‌دهد که گفتمان‌ها چگونه می‌توانند هژمونی و تسلط اجتماعی را بازتولید کنند.

۱.۳ اصول کلیدی نظام معنایی گفتمان در نظریه لاکلا و موفه

۱. زنجیره‌های معانی^۲

نظام معنایی گفتمان شامل زنجیره‌های معانی است که به هم مرتبط‌اند و با هم کار می‌کنند تا مفاهیم و معانی خاصی را در داخل یک گفتمان تقویت کنند. این زنجیره‌ها می‌توانند مفاهیم مشابه را بهم پیوند دهند و همزمان تمامی معانی دیگر را که با این زنجیره‌ها تضاد دارند، به حاشیه برانند.

۲. گره‌ها^۳ (دال مرکزی)

گره‌ها نقاط مرکزی در گفتمان هستند که معانی مختلف در اطراف آن‌ها سازمان‌دهی می‌شوند. این گره‌ها به‌عنوان نقاط مرجعی عمل می‌کنند که سایر نشانه‌ها و مفاهیم را به خود متصل می‌کنند. به‌عنوان مثال، در یک گفتمان سیاسی، مفاهیمی مانند دموکراسی یا آزادی می‌توانند به‌عنوان گره‌های مرکزی عمل کنند.

۳. عنصرهای شناور^۴

عنصرهای شناور نشانه‌هایی هستند که معنای قطعی و ثابت ندارند و می‌توانند به روش‌های مختلف در گفتمان‌های مختلف تفسیر شوند. این عنصرها می‌توانند در مبارزه‌های هژمونیک میان گفتمان‌ها جابه‌جا شوند و معانی متفاوتی پیدا کنند.

۴. دوسویگی^۵

نظام معنایی گفتمان لاکلا و موفه به دوسویگی ذاتی معانی توجه دارد. معنای هر نشانه یا مفهومی می‌تواند در گذر زمان و در بطن مبارزات گفتمانی تغییر کند. این دوسویگی نشان‌دهنده پویایی و تغییرپذیری گفتمان‌هاست. کاربرد نظام معنایی گفتمان لاکلا و موفه می‌تواند به تحلیل چگونگی شکل‌گیری هژمونی‌ها و تسلط گفتمانی در جوامع مختلف کمک کند. (لاکلا و موفه، ۱۹۸۵: ۱۱۲-۱۰۹).

- تحلیل رسانه‌ای: بررسی چگونگی استفاده از گره‌ها و عنصرهای شناور در رسانه‌ها برای کنترل و مدیریت اذهان عمومی.
 - فهم تغییرات اجتماعی: درک چگونگی تغییر معانی در گذر زمان و در بطن مبارزات سیاسی و اجتماعی.
 - تحلیل سیاسی: تحلیل چگونگی استفاده از گفتمان‌ها برای شکل‌گیری و حفظ قدرت سیاسی (همان: ۱۱۴).
- درواقع، نظام معنایی گفتمان در نظریه لاکلا و موفه بر این ایده استوار است که قدرت سیاسی از طریق زبان و گفتمان ساخته و حفظ می‌شود و گفتمان به‌عنوان یک نظام معنا عمل می‌کند که درک ما از جهان و جایگاه ما را در آن ساختار می‌دهد. آن‌ها استدلال می‌کنند که زبان صرفاً ابزاری برای ارتباط نیست، بلکه سازوکاری برای قدرت و سلطه است.

¹. Discursive Structure

². Chains of Equivalence

³. Nodal Points

⁴. Floating Signifiers

⁵. Contestability

نمودار ۱. نظام گفتمانی (لاکلا و موفه، ۱۹۸۵: ۲۹۶)

بنابراین، تحلیل گفتمان انتقادی به بررسی روابط قدرت در متن‌ها و گفت‌وگوها می‌پردازد. نقش قدرت در این تحلیل به چند شکل زیر قابل بررسی است:

۱. ساختارهای زبانی و ایدئولوژیکی: قدرت معمولاً در زبان و ساختارهای زبانی نمایان می‌شود. انتخاب واژه‌ها، نحوه فرموله کردن جملات و ساختارهای گفتمانی می‌توانند نشان‌دهنده ایدئولوژی‌های خاص و روابط قدرت بین افراد یا گروه‌ها باشند.

۲. کنترل بر تولید معنا: گروه‌های با قدرت معمولاً کنترل بیشتری بر نحوه تولید معنا دارند. آن‌ها تعیین می‌کنند که چه مسائلی مورد توجه قرار گیرند و چه نظریات یا صداهایی به حاشیه رانده شوند.

۳. نقش متن در شکل‌دهی به واقعیت: گفتمان می‌تواند واقعیت‌ها را شکل دهد و بازتولید کند. به عنوان مثال، نحوه ارائه اخبار در رسانه‌ها می‌تواند بر برداشت عمومی از یک موضوع تأثیر بگذارد و در نتیجه بر قدرت‌های اجتماعی و سیاسی تأثیر بگذارد.

۴. تحلیل موقعیت‌های اجتماعی: به بررسی موقعیت‌های اجتماعی که در آن‌ها گفتمان شکل می‌گیرد، می‌پردازد و نقش قدرت، هویت و جامعه را در این موقعیت‌ها تحلیل می‌کند.

۵. مقابله با گفتمان‌های سلطه: تحلیل گفتمان انتقادی می‌تواند ابزاری برای شناسایی و نقد گفتمان‌های سلطه‌گر باشد و به افشای نابرابری‌ها و عدم انصاف‌ها کمک کند. (همان: ۱۵۱-۱۵۳).

بنابراین تحلیل گفتمان انتقادی یکی از رویکردهای تحلیل متون و گفتمان است که به بررسی روابط قدرت و نابرابری‌های اجتماعی در زبان و گفتار می‌پردازد. این رویکرد با تأکید بر تأثیر اجتماعی زبان، نقش متون در ساخت و ساز معانی، هنجارها و روایت‌های فرهنگی را مورد بررسی قرار می‌دهد. گفتمان کلیتی است که در آن هر نشانه‌ای در قالب یک بعد و به واسطه رابطه اش با سایر نشانه‌ها تثبیت شده است. این علل از طریق طرد تمامی سایر معنایی که نشانه می‌توانست داشته باشد، انجام می‌گیرد، یعنی کلیه دیگر روابطی که ممکن است نشانه‌ها با یکدیگر داشته باشند؛ بدین ترتیب گفتمان عبارت است از تقلیل حالت‌های ممکن» (یورگنسن و فیلیپس، ۱۳۹۸: ۵۷). این حالت‌های گفتمانی که توسط گفتمان طرد می‌شوند، همان میدان گفتمان هستند. «گفتمان تلاش می‌کند عنصرها را با کاستن از حالت چندمعنایی‌شان به وضعیتی که معنای ثابتی داشته باشند، به بعد بدل کند» (همان: ۵۹). درواقع بدنه، عنصری است که روش‌های کارسازی برای فهم آن وجود دارد. این عنصر در ارتباط با سایر عناصر در طول مفصل‌بندی اتفاق می‌افتد.

۴. روش پژوهش

چارچوب نظری جستار حاضر بر اساس تحلیل گفتمان انتقادی و به روش کتابخانه‌ای صورت گرفته است. در واقع با توجه به رویکرد پژوهش و توصیف روش کیفی و تحلیل گفتمان به‌عنوان رویکرد اصلی، فرایند تحلیل به‌صورت تشریح مراحل مختلف تحلیل گفتمان از شناسایی عناصر گفتمانی تا ترسیم چگونگی ارتباط زبان و قدرت صورت گرفته است. روش کلی این تحقیق به‌طور کلی شامل: انتخاب منابع معتبر و مرتبط با موضوع تحقیق، استخراج داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز از منابع مختلف به منظور شناسایی و بررسی ویژگی‌ها، الگوها، و روندهای موجود در موضوع تحلیل گفتمان انتقادی است. این رویکرد به محقق این امکان را داده تا بدون نیاز به انجام تحقیقات میدانی، به تحلیل و بررسی جزئیات گفتمان در داستان کاوه و ضحاک بر اساس نظریات لاکلا و موفه بپردازد.

۵. یافته‌ها

در داستان ضحاک گفتمانی حاکم است که بر اساس عناصر قدرت و ستم‌پیشگی شکل گرفته است. البته باید در نظر داشت که ضحاک از همان ابتدایی که حاکم ایران شد، در نظامی از حکومت عادلانه شکل گرفته بود، اما بعدها با ارتباط با اهریمن و بوسه شیطانی او بر شانه‌هایش تبدیل به عنصری متخاصم و حکومتی قدرت‌طلب شد. آنچه در این تحلیل محور اصلی قرار دارد میزان تقابل‌ها و علت نزاع و درگیری حکومت متخاصم با مردم و نماینده آنان کاوه است. «داستان‌های شاهنامه نمود بارز تقابل «خود و دیگری» در ادب فارسی است که در حالت کلی، این تقابل در قالب تعارض در هویت سیاسی و ملی ایرانیان و غیرایرانیان نمود پیدا می‌کند (زمردی و اسلامی، ۱۴۰۱: ۲۰۷). البته ضحاک در متون دینی به‌عنوان یک اسطوره و اژدهایی توصیف شده است که مارهایی در شانه دارد که از مغز جوانان تغذیه می‌کند. بخش ابتدایی شاهنامه را بخش اساطیری تشکیل می‌دهد. اسطوره در گسترده‌ترین معنا نوعی جهان‌بینی باستانی است (کزازی، ۱۳۷۹: ۲۹).

۱.۵ دال مرکزی در داستان ضحاک

باید گفت دال مرکزی مورد تأکید این مقاله همان گفتمانی است که میان ضحاک به‌عنوان نیروی متخاصم و کاوه و فریدون وجود داشته است. «دال مرکزی یا همان گره‌گاه نشانه‌ای برجسته است که سایر عناصر حول محور آن شکل می‌گیرند» (یورگنسن و فیلیپس^۱، ۱۳۹۸: ۵۷). حوادثی که در طول حکومت ضحاک تا لحظه سقوط او در داستان روایت می‌شود؛ به‌عنوان عناصری هستند که به خودی خود بالقوه هستند، این عناصر به تدریج از حالت چندمعنایی به حالت تک‌معنایی و واحد دست می‌یابند. در واقع شکل گفتمان قدرت متخاصم نیز با مفصل‌بندی و ترکیب عناصر با یکدیگر شکل گرفته و تبدیل به میدان‌های گفتمانی در طول روایت می‌گردد. در واقع باید گفت عنصر اصلی در بررسی عناصر شناور در داستان ضحاک، تقابل میان ضحاک به‌عنوان یک حکومت متخاصم و شخص معترض یعنی کاوه است که در ابتدا به‌صورت تقابل خیر و شر، ظالم و مظلوم، حاکم و مردم شکل می‌گیرد. از آغاز داستان فردوسی نیز با استعانت از همین تقابل‌ها داستان ضحاک را آغاز می‌کند:

نهران گشت کردار فرزندگان	پراگنده شد کام دیوانگان
هنر خوار شد، جادویی ارجمند	نهران راستی، آشکارا گزند
شده بر بدی دست دیوان دراز	به نیکی نبودی سخن جز به راز

(فردوسی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۵۵)

تقابل فرزندگان و دیوانگان جادویی و هنر، راستی و گزند و در نهایت نیکی و بدی در این چند بیت می‌تواند خلاصه‌ای از یک تصویر کلی از تقابل‌های موجود در شاهنامه باشد. عناصر جادویی در شاهنامه ریشه در کنش و اعمال دیوان و خرفستران^۲ دارد که در متون دینی نیز به آن پرداخته شده است. «گوید که خرفستر همه جادوست و مار جادوتر، اما او را کشتن نگوید. نیز آن ماری

^۱. Louise J. Phillips and Marianne W. Jørgensen

^۲. واژه‌ای است پهلوی و به هر جانور یا حشره‌ای موذی (مار، عقرب، رتیل، زنبور و ساس) گفته می‌شد.

هست که زهر به چشم دارد، به نگرش مردم را بکشد، چونان که گزیده شده باشد» (فرننخ دادگی ۱۳۸۵: ۹۸). یکی از تقابلهای مهم در داستان ضحاک تقابل فرهنگی میان ضحاک و مردم است. ضحاک به‌عنوان یک غیر ایرانی و در واقع عنصر انیرانی، تمامی سنت‌ها و قوانین ایرانی را نقض کرده و سنن و فرهنگ جدیدی را در ایران فراگیر می‌سازد؛ فرهنگ جادوپروری درست نقطه مقابل خرد و هنر ایرانی است.

۲.۵ تقابل گفتمان نیروی متخاصم و مردم

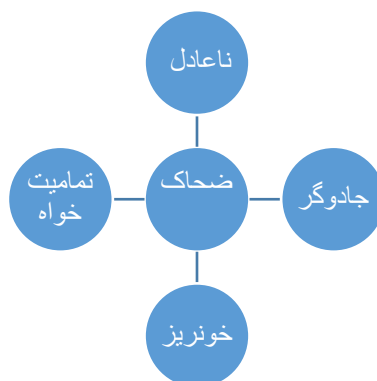
در بخش بعدی داستان و بعد از رؤیای ضحاک مبنی بر کشته شدن توسط فریدون، ضحاک تمام بزرگان را در قصر گرد هم می‌آورد و از آن‌ها می‌خواهد تا گواهی را مبنی بر حکومت عادلانه ضحاک امضا کنند؛ «در تحلیل گفتمان انتقادی توجیه نابرابری مستلزم دو راهبرد مکمل است: مثبت نشان دادن گروه خود و منفی نشان دادن گروه رقیب» (وندایک^۱، ۱۳۸۲: ۲۰۴). در این میان کاوه که برای احقاق حقوق خود و بازگرداندن فرزندش به قصر آمده وارد گفت‌وگوی اعتراضی با ضحاک می‌شود.

تو شاهی وگر ازدها پیکری	بیاید زدن داستان آوری
اگر هفت کشور به شاهی تورااست	چرا رنج و سختی همه بهر ماست
شماریت با من بیاید گرفت	بدان تا جهان ماند اندر شگفت
مگر کز شمار تو آید پدید	که نوبت ز گیتی به من چون رسید
که مارانت را مغز فرزند من	همی داد باید ز هر انجمن

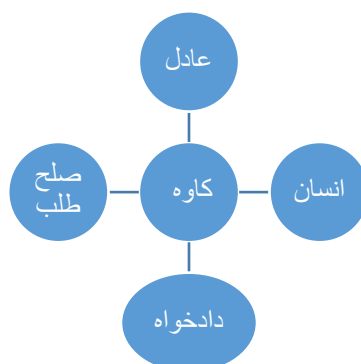
(فردوسی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۶۷)

گفتمان کاوه و ضحاک به وضوح بر تضاد میان ستم و آزادی‌خواهی تأکید دارد. کاوه، نماد قهرمانان مردمی است که علیه ظلم برمی‌خیزند و نماینده طبقات پایین جامعه است. این تأکید بر جنبش‌های اجتماعی و خواسته‌های عدالت‌خواهانه، به نقد ساختارهای قدرت غیرعادلانه در جامعه معاصر نیز تعمیم داده می‌شود. در این داستان، کاوه به‌عنوان نماد هویت ملی و فرهنگی ایرانی مطرح می‌شود. او به مردم الهام می‌بخشد و حس هم‌بستگی و اتحاد را در برابر دشمن مشترک به وجود می‌آورد. این می‌تواند به نقد و تحلیل رابطه میان ملیت، فرهنگ و قدرت در زمانه‌های مختلف انجام گیرد. در گفتمان این داستان، کاوه نماینده خیر و آرمان‌ها و وضوحی است که انسان‌ها به دنبال آنند، در حالی که ضحاک، تجسم شر و خیانت به ارزش‌های انسانی است. این (دوگانگی) می‌تواند به‌عنوان نقدی بر تفکرات ساده‌انگارانه از خیر و شر در جامعه بررسی شود و در عین حال به تنوع پیچیدگی‌های انسانی اشاره کند. گفتمان اخلاقی کاوه به‌عنوان قهرمان، نه تنها باید با قدرت ضحاک بجنگد، بلکه باید اصول اخلاقی و انسانی را نیز رعایت کند. این ابعاد اخلاقی می‌تواند به تحلیل رفتارهای انسانی و پیامدهای آن در سطح فردی و جمعی بپردازد. این گفتمان می‌تواند به این سؤال پاسخ دهد که چگونه ارزش‌ها و اخلاقیات می‌توانند در مواجهه با چالش‌ها شکل بگیرند.

^۱. Teun A. van Dijk

نمودار ۲. دال و مدلول در گفتمان ضحاک

نمودار ۳. دال و مدلول در گفتمان کاوه

کاوه بعد از خواندن محضر به بزرگان قصر می‌نگرد و از جایگاه یک دادخواه به گفت‌وگو ادامه می‌دهد.

سبک سوی پیران آن کشورش	چو برخواند کاوه همه محضرش
بریده دل از ترس کیهان خدیو	خروشید کای پایمردان دیو
سپردید دل‌ها به گفتار اوی	همه سوی دوزخ نهادید روی
نه هرگز براندیشم از پادشا	نباشم بدین محضر اندر گوا
بدرید و بسپرد محضر به پای	خروشید و برجست لرزان ز جای

(فردوسی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۶۷)

دوباره در این ابیات تقابل خدیو و دیو، کاوه و پادشاه دیده می‌شود. «بازیگران مختلف در جامعه از زبان و ارتباطات برای پیشبرد منافع خود و شکل دادن به شیوه درک و تجربه واقعیت اجتماعی استفاده می‌کنند. تقابل گفتمانی زمانی اتفاق می‌افتد که این گفتمان‌های رقیب به تعارض برسند، زیرا هر کدام به دنبال ایجاد نسخه‌ای از حقیقت و مشروعیت خود هستند» (لاکلا و موفه، ۱۹۸۵: ۱۷۱). کاوه به دنبال زیرسؤال بردن مشروعیت ضحاک بوده و ضحاک نیز به دنبال اثبات خود به عنوان یک پادشاه عادل است.

به باور لاکلا و موفه، تقابل گفتمانی صرفاً موضوع بحث یا استدلال عقلانی نیست. در عوض، «متضمن یک تعامل پیچیده از پویایی قدرت است، زیرا گفتمان‌های مختلف به دنبال مشروعیت‌زدایی از یکدیگر و ابراز اقتدار خود بر واقعیت اجتماعی هستند» (همان: ۱۸۱). این می‌تواند شامل راهبردهای متقاعدسازی، اجبار، دستکاری، و سایر اشکال مبارزه سیاسی باشد که با هدف

تضمین تسلط یک گفتمان خاص یا مجموعه‌ای از گفتمان‌ها انجام می‌شود. یکی از پیامدهای کلیدی تقابل گفتمانی کاوه و ضحاک این است که ایده یک حوزه عمومی واحد را به چالش می‌کشد که در آن بحث و گفت‌وگوی عقلانی می‌تواند به اجماع و توافق منجر شود. در واقع این کشش کاوه نشان می‌دهد که شکل یک جامعه با کثرت گفتمان‌هایی که در تضاد دائمی با یکدیگر هستند، مشخص می‌شود و دستیابی به اجماع و وحدت را دشوار می‌سازد. این درک اهمیت شناخت و درگیر شدن با تنوع صداها و دیدگاه‌هایی را که در جامعه وجود دارد، منجر به شکل‌گیری گفتمانی می‌شود که روایت گفتمان متخاصم و شکل نزولی قدرت از شخصی با شخص دیگر را تسهیل می‌کند. درحقیقت کاوه با جنبش خود از بازار، حکومت ظالمانه ضحاک را در تقابل با عدالت خواهی قرار می‌دهد.

۳.۵ ابعاد و مفصل‌بندی

مفصل‌بندی^۱ به فرآیندی اشاره دارد که از طریق آن عناصر مختلف در یک گفتمان به یکدیگر متصل و به شیوه‌ای معنادار منسجم می‌شوند. لاکلا و موفه استدلال می‌کنند که گفتمان‌ها ثابت یا ایستا نیستند، بلکه دائماً در حال تکامل هستند و از طریق بیان عناصر مختلف دوباره پیکربندی می‌شوند. این فرآیند بیان کلیدی برای درک چگونگی ساخت، چالش و تغییر گفتمان‌ها در طول زمان است. «گفتمان‌ها مبتنی بر حقایق عینی یا معانی ثابت نیستند، بلکه دائماً مورد مناقشه قرار می‌گیرند و قابل تفسیر هستند. با تجزیه و تحلیل ابعاد و مفصل‌بندی‌های مختلف در یک گفتمان، می‌توانیم ببینیم که چگونه معانی در زمینه‌های اجتماعی و سیاسی گوناگون ساخته، چالش و مذاکره می‌شوند (لاکلا، ۲۰۰۵: ۳۷). در طول داستان ضحاک، عناصر آشکار و پنهانی در داستان حضور دارند که فردوسی به‌صورت هوشمندانه از آن بهره برده است؛ عنصر شر به‌شکل ضحاک و عنصر خیر و اهورایی به‌شکل کاوه و فریدون توانسته به درک متقابل خواننده از اسطوره و حماسه بینجامد.

لاکلا و موفه معتقدند «گفتمان‌ها اشکال بی‌طرف ارتباطی نیستند، بلکه عمیقاً با روابط قدرتی آغشته شده‌اند که نحوه تولید و پخش معنا را ساختار می‌دهند. با درک پویایی قدرت در گفتمان‌ها، می‌توانیم به بینشی در مورد چگونگی تشکیل گروه‌ها و افراد مختلف روایت‌های مسلط در جامعه دست یافت» (لاکلا و موفه، ۱۹۸۵: ۱۹۱). درواقع، کاوه با آغاز گفتمان و تضعیف قدرت مقابل و پیوستن به فریدون توانست به سازمان‌دهی مسلطی در جامعه دست یابد که منجر به پیروزی فریدون گردید. کاوه با طرد حکومت متخاصم و سوق توجه بزرگان دربار و مردم به عدالت و پادشاهی فریدون به میدان گفتمانی دست می‌یابد که در نهایت معنای حقیقی شده عدالت را به مرحله مفصل‌بندی می‌رساند. این کنش به حدی موفق عمل می‌کند که به تدریج میزان نفرت مردم از ضحاک به‌صورت آشکارا از زبان مردم بیان می‌شود.

همه پیرو برناش فرمان بریم	یکایک ز گفتار او نگذیریم
نخواهیم بر گاه ضحاک را	مران اژدها خیم ناپاک را
سپاهی و شهری به کردار کوه	سراسر به جنگ اندر آمد گروه

(فردوسی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۸۱)

این تقابل و ترتیب نشانه‌ها و عناصر جایگزین، در نیروی مردمی خلاصه می‌شود که در انزجار از یک حکومت متخاصم یکصدا گشته و در نهایت گفتمان غالب مردمی را در جامعه شکل می‌دهند. «زنجیره‌های هم‌ارزی که در آن‌ها نشانه‌ها مرتب می‌شوند، در تقابل با زنجیره‌های دیگر قرار می‌گیرند و هویت را به‌طور رابطه‌ای شکل می‌دهند» (سلطانی، ۱۳۸۴: ۹۱). کاوه با اقناع مردم و دعوت آنان به حمایت از فریدون به نوعی قدرت گفتمانی دست می‌یابد تا از این نوع گفتمان در جهت بهبود وضعیت جامعه استفاده کند. رابطه بین هژمونی و قدرت در نظریه لاکلا و موفه پیچیده و پویا است.

«هژمونی به‌عنوان شکلی از قدرت در نظر گرفته می‌شود که از طریق مفصل‌بندی گفتمان‌های مختلف برای ایجاد یک ایدئولوژی یا جهان‌بینی مسلط عمل می‌کند. این ایدئولوژی مسلط سپس نحوه درک افراد و گروه‌ها از واقعیت، سازمان‌دهی خود و

^۱. Articulation

تعامل با یکدیگر را شکل می‌دهد. از این نظر، قدرت صرفاً ابزاری برای اجبار یا سلطه نیست، بلکه ابزاری برای اقتناع و اجماع‌سازی از طریق ساخت گفتمان‌های هژمونیک است» (موفه، ۲۰۱۳: ۴۸). درحقیقت کاوه ادعا می‌کند که قدرت یک نهاد ثابت نیست، بلکه یک فرآیند پویا و رابطه‌ای است که دائماً از طریق بیان گفتمان‌های مختلف مورد بحث و گفت‌وگو قرار می‌گیرد. این دیدگاه مفاهیم سنتی قدرت را به‌عنوان چیزی که از بالا تحمیل می‌شود به چالش می‌کشد و نقش عاملیت و مقاومت را در شکل دادن به پویایی قدرت در جامعه برجسته می‌کند. بنابراین گفتمان نقشی مرکزی در ساخت واقعیت اجتماعی و شکل دادن به پویایی قدرت در جامعه ایفا می‌کند. با درک اینکه چگونه گفتمان‌های مختلف میان ضحاک و کاوه به‌عنوان نماینده مردم روابط قدرت را بیان و مذاکره می‌کنند، می‌توان بینشی در مورد مکانیسم‌هایی که از طریق آن هژمونی در جامعه به دست می‌آید و به رقابت پرداخته می‌شود، دست یافت.

چو کاوه برون شد ز درگاه شاه	برو انجمن گشت بازارگاه
همی برخروشید و فریاد خواند	جهان را سراسر سوی داد خواند
از آن چرم کاهنگران پشت پای	پوشند هنگام زخم درای
همان کاوه آن بر سر نیزه کرد	همانگه ز بازار برخاست گرد
خروشان همی رفت نیزه به دست	که ای نامداران یزدان پرست
کسی کو هوای فریدون کند	سر از بند ضحاک بیرون کند

(فردوسی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۶۹)

دعوت کاوه از مردم برای مقابله با ضحاک در داستان‌های اساطیری ایرانی، صحنه‌ای دراماتیک و الهام‌بخش است که نشان‌دهنده روحیه مقاومت و اتحاد است. در این فراخوان، کاوه به‌عنوان یک قهرمان و رهبر، پیام‌هایی را به مردم منتقل می‌کند که شامل:

۱.۳.۵ بیداری و آگاهی

کاوه مردم را به بیداری فرا می‌خواند. او به آن‌ها می‌گوید که زمان آن رسیده است که علیه ظلم و ستم قیام کنند و از خواب غفلت بیدار شوند. این بیداری به آن‌ها این امکان را می‌دهد که به حقایق تلخ زندگی‌شان پی ببرند. «هژمونی یک نیروی ایستا نیست، بلکه یک فرآیند پویا و وابسته به شرایط است که بر پایه بیانیه‌ها و عملکردهای مختلف شکل می‌گیرد. از طریق استراتژی‌های زبانی و گفتاری، هژمونی جهانی خاص را می‌سازد که روابط قدرت و سلسله‌مراتب اجتماعی خاصی را توجیه و مشروعیت می‌بخشد» (لاکلا و موفه، ۱۹۸۵: ۱۴۸).

خروشان همی رفت نیزه به دست	که ای نامداران یزدان پرست
کسی کو هوای فریدون کند	سر از بند ضحاک بیرون کند

(فردوسی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۶۹)

۲.۳.۵ اتحاد و همبستگی

پس از قیام کاوه و اتحاد با فریدون، بنیان اصلی داستان تأکید بر اتحاد میان مردم دارد. او به آن‌ها می‌گوید که بدون اتحاد و همکاری، توانایی مقابله با ظلم ضحاک را ندارند. همبستگی مردم در برابر دشمن مشترک، قدرتمندتر از هر نیروی فردی است. «ممکن است استدلال شود که در این مورد، وحدت گفتمانی و دعوت به اتحاد یک پروژه به نظر برسد؛ اما این‌گونه نیست. جهان عینی در توالی‌های رابطه‌ای به گونه‌ای ساختار یافته است که لزوماً نیازی به معنای خاصی ندارد، کافی است که برخی از قوانین معین، ویژگی‌های مادی مختلف گفتمان را تعیین کنند» (لاکلا و موفه، ۱۹۸۵: ۲۰۵). گفتمان میان کاوه و مردم به شکلی بیان شده است که مخاطب را به با یک الگوی کلی مواجه کرده و آن را به‌عنوان بستری فراهم می‌کند تا مردم برای رهایی از یک تنگنا دست به اقدامی بزنند که حول محور همین گفتمان قرار می‌گیرد.

بیوید کاین مهتر اهرمن است
همی رفت پیش اندرون مرد گرد
جهان‌آفرین را به دل دشمن است
سپاهی برو انجمن شد نه خرد
(فردوسی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۷۰)

۳.۳.۵ امید به آزادی

دعوت کاوه بر اساس امید به آزادی و عدالت است و فریدون به‌عنوان رهبر جنبش نیز همین هدف را دنبال می‌کند. هنگامی که فریدون پرچم کاوه را در دست می‌گیرد، جواهراتی را بر آن نصب کرده و آن را نشانی از امید و پیروزی برای مردمش قلمداد می‌کند. او به مردم می‌گوید که هر انسان حق دارد در آزادی زندگی کند و نباید اجازه داد ظلم بر آن‌ها حاکم شود. این امید می‌تواند در دل مردم جرقه‌ای ایجاد کند که آن‌ها را به سمت قیام رهنمون سازد.

ز دیبای پرمایه و پرنیان
که اندر شب تیره چون شید بود
بران گونه گشت اختر کاویان
جهان را ازو دل پرامید بود
(همان: ۷۰)

۴.۳.۵ قدرت و قهرمانی

با اشاره به قدرت درون هر انسان، کاوه مردم را مجاب می‌کند تا به خود اعتماد کنند و بدانند که قهرمان بودن به توانایی‌های بزرگ نیاز ندارد؛ بلکه بخشی از روحیه و اراده آن‌هاست. تمامی عناصر به ترکیب و مفصل‌بندی در کنار یکدیگر تبدیل به یک میدان گفتمانی قدرتمند شده و منجر به نابودی ضحاک می‌شود.

بیوید کاین مهتر اهرمن است
همی رفت پیش اندرون مرد گرد
جهان‌آفرین را به دل دشمن است
سپاهی برو انجمن شد نه خرد
(فردوسی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۷۰)

۵.۳.۵ هویت ملی و گفتمان

رویداد قیام کاوه فقط یک شورش علیه یک حاکم ظالم نبود، بلکه لحظه‌ای تعیین‌کننده در جستجوی مردم ایران برای هویت ملی بود. کاوه به‌عنوان آهنگری از طبقه مردم که برای به چالش کشیدن نخبگان حاکم برخاست، نماینده مردم عادی ایران بود که مصمم بودند هویت فرهنگی و ملی خود را در برابر تهدیدهای بیرونی و ظلم داخلی تثبیت کنند. «افراد و هویت‌های فردی بر اساس اصولی واحد در فرایند گفتمانی واحدی سازمان‌دهی می‌شوند» (لاکلا و موفه، ۱۳۹۸: ۷۸). در حالی که قیام کاوه در واقع یک رویداد مهم در شاهنامه است، پیچیدگی‌ها و تناقضات خود را نیز دارد. شورش کاوه از یک سو نمایانگر ایستادگی شجاعانه در برابر ظلم و ستم بود و الهام بخش نسل‌های ایرانی برای ادامه مبارزه برای آزادی و عدالت بود. از سوی دیگر عدم خشونت همراه با قیام نیز پرسش‌هایی را در مورد ماهیت واقعی هویت ملی ایرانی و روش‌های به کار گرفته شده برای دستیابی به آن ایجاد کرد.

تو شاهی وگر اژدها پیکری
اگر هفت کشور به شاهی تورااست
شماریت با من نباید گرفت
مگر کز شمار تو آید پدید
بباید زدن داستان آوری
چرا رنج و سختی همه بهر ماست
که نوبت ز گیتی به من چون رسید
همی داد باید ز هر انجمن
که مارانت را مغز فرزند من

(فردوسی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۶۷)

یکی از عناصر کلیدی نظریه لاکلا و موفه «مفهوم علامت‌های نمادین است که اصطلاحات زبانی بدون معنی ثابت یا از پیش تعیین‌شده هستند و به جای آن از رابطه‌شان با دیگر علامت‌ها معنی می‌گیرند. این علامت‌ها به‌عنوان نقاط مرکزی عمل می‌کنند

که هویت‌های سیاسی و معانی حول آن‌ها تجميع می‌شوند و این امکان را فراهم می‌آورند که پروژه‌ها و اتحادیه‌های سیاسی مختلف بیان شوند» (لاکلا و موفه، ۱۹۸۵: ۲۳۲). در این ابیات کاوه به دنبال احقاق حقوق انسانی خود به‌عنوان یک شهروند است تا از درون آن به یک هویت ملی دست یابد؛ او توسط گفتمان اعتراضی به سازمان‌دهی جریانی دست می‌زند که با گفتمان عدالت محوری همراه است، در واقع کاوه با ورود به بارگاه ضحاک و استفاده از جملات دوپهلوی و زبانی گزنده، ضحاک را به گفت‌وگویی دعوت می‌کند که ممکن است او را از پاسخ‌گویی ناتوان سازد، شاید برای همین ضحاک با پیش کشیدن موضوع محضر و اقناع کاوه با امضای آن، قصد دارد تا توجه کاوه را از ظلمی که به فرزندانش شده به مسئله مشروعیت خویش معطوف سازد. علاوه بر این، لاکلا و موفه بر «اهمیت تضاد در ساخت مبارزات هژمونیک تأکید می‌کنند. تضاد به تعارضات و تنش‌های غیرقابل کاهش اشاره دارد که درون جامعه به وجود می‌آید و ثبات و انسجام گفتارهای هژمونیک را به چالش می‌کشد. با شناسایی و تعامل با تضاد، بازیگران سیاسی می‌توانند ساختارهای قدرت غالب را مختل و زیر سوال ببرند و فضایی برای اشکال جدید مقاومت و نافرمانی باز کنند» (باتلر، ۲۰۱۳: ۱۷). این تعارضات و مبارزات در چهل سال آخر حکومت ضحاک کاوه به همراه مردم تبدیل به بازیگرانی می‌شوند که می‌توانند ساختارهای قدرت غالب را مختل کرده و با محوریت میدان گفتمانی غالب شکل حکومت را تغییر دهند.

خروشان همی رفت نیزه به دست	که ای نامداران یزدان پرست
کسی کو هوای فریدون کند	سر از بند ضحاک بیرون کند
پپوید کاین مهتر اهریمن است	جهان آفرین را به دل دشمن است

(فردوسی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۶۹)

کاوه به همراه مردم می‌تواند با جلب حمایت و هم‌بستگی اجتماعی به یک هژمونی جدید منجر شود. او با ایجاد یک هویت مشترک و بیان خواسته‌های مردم، می‌تواند به رهبری جدیدی برسد که در آن مردم به‌عنوان کنش‌گران اصلی تحول اجتماعی و سیاسی ظاهر شوند. کاوه نشان می‌دهد که چگونه فرهنگ و هویت می‌توانند به‌عنوان ابزارهایی برای چالش با قدرت حاکم عمل کنند. به این ترتیب، انقلاب او نه تنها یک تغییر سیاسی، بلکه یک تغییر فرهنگی را نیز به همراه دارد.

۶. نتیجه‌گیری

تقابل نظام قدرت در یک ساختار اجتماعی با مردم، دربردارنده ایدئولوژی و باورهایی است که در طی زمانی طولانی در یک جامعه شکل می‌گیرد. گفتمان انتقادی لاکلا و موفه در بررسی عنصر متخاصم و مردم ریشه در کاوش آن‌ها در مفهوم هژمونی دارد. هژمونی، همان‌طور که آن‌ها آن را توصیف می‌کنند، فرایندی است که از طریق آن گروه‌های اجتماعی مسلط با شکل دادن به عقاید و باورهای مردم، قدرت و کنترل خود را بر جامعه حفظ می‌کنند. لاکلا و موفه در تحلیل خود استدلال می‌کنند که هژمونی صرفاً یک فرآیند از بالا به پایین تحمیل شده توسط نخبگان حاکم نیست، بلکه یک سیستم پیچیده و پویا است که در آن نیروهای اجتماعی مختلف برای ایجاد پروژه‌های هژمونیک خود مبارزه می‌کنند. یکی از کمک‌های کلیدی گفتمان انتقادی لاکلا و موفه، تأکید آن‌ها بر ماهیت احتمالی و گفتمانی هویت‌های سیاسی است. آن‌ها استدلال می‌کنند که هویت‌های سیاسی ثابت یا از پیش تعیین شده نیستند، بلکه از طریق فرآیندی از مفصل‌بندی ساخته می‌شوند که در آن نیروهای اجتماعی متنوع گرد هم می‌آیند تا یک وحدت موقت را تشکیل دهند. این مفهوم از مفصل‌بندی پیامدهای مهمی برای درک منازعات سیاسی و راه‌هایی دارد که گروه‌های مختلف به دنبال پیشبرد منافع خود هستند. در داستان کاوه و ضحاک، یک فرد به‌عنوان یک معترض وارد گفتمانی می‌شود که از طریق فرایند مفصل‌بندی عناصر موجود در یک جامعه اعم از تقابل خیر و شر، ظالم و مظلوم، مردم و حاکم به میدانی از گفتمان دست می‌یابد که منجر به وحدت مردمی در یک جامعه می‌گردد. در واقع کاوه به‌عنوان نماینده مردم که ابتدا با هدفی شخصی وارد قصر ضحاک شده بود، اما در قدم بعدی به هدف بزرگتری دست یافت، با تأکید بر ماهیت احتمالی و گفتمانی هویت‌های سیاسی، مفاهیم سنتی قدرت و دموکراسی را به چالش کشیده و فرصت‌های جدیدی را برای تفکر در مورد تغییر اجتماعی باز می‌کند. کاوه به‌عنوان یک رهبر کاریزماتیک و مقتدر، توانست حمایت گروه‌های مختلف را جلب کرده و آن‌ها را به سوی یک

هدف مشترک بسیج کند. باید گفت بر اساس نظریه لاکلا و موفه، هویت‌ها و ایدئولوژی‌های سیاسی از طریق شیوه‌های گفتمانی ساخته می‌شوند که به دنبال ایجاد وحدت و انسجام بین عناصر ناهمگون هستند. در مورد قیام کاوه، علیه حکومت متخاصم، این روند بیان در شیوه‌هایی که او حمایت گروه‌های اجتماعی مختلف را بسیج می‌کرد و دیدگاه مشترکی برای تغییر بیان می‌کرد، مشهود است. این تقابل گفتمانی نشان می‌دهد که چگونه گفتمان‌های مختلف با بهره‌گیری از استراتژی‌های ارتباطی و نمایشی به دنبال به‌دست‌آوردن و حفظ قدرت هستند. گفتمان کاوه نه تنها به‌عنوان یک عمل مقاومت در برابر ظلم ضحاک عمل می‌کند، بلکه می‌تواند به بازتعریف هویت جمعی و ایجاد یک هژمونی جدید منجر شود. بنابراین، این تحلیل نشان‌دهنده پویایی روابط قدرت در تاریخ است که در آن، گفتمان‌های مقاومت به‌عنوان ابزارهایی برای تغییر و دگرگونی اجتماعی عمل می‌کنند و به مثابه الگویی برای پژوهش‌های معاصر در زمینه مقاومت و هویت فرهنگی در جوامع تحت سلطه کارکرد دارند. درنهایت پژوهندگان به این نتایج دست یافته‌اند:

۱. زبان به‌کار رفته در شاهنامه برای معرفی ضحاک به‌عنوان نماد شر و کاوه به‌عنوان نماد خیر به گونه‌ای است که این تقابل زبانی سبب تثبیت جایگاه‌ها و نقش‌های این شخصیت‌ها می‌شود. استفاده از صفات و داستان‌های مربوط به ظلم و جنایت ضحاک در تقابل با عدالت‌خواهی و شجاعت فریدون بر تقویت این دوگانه تأثیر دارد.
 ۲. اسطوره‌سازی از کاوه به‌عنوان ناجی و قهرمان ملی با استفاده از داستان‌هایی که کارکردهای نمادین و آموزشی دارند، به برقراری هژمونی گفتمانی او کمک می‌کند. این نمادسازی باعث می‌شود که مخاطبان به‌طور ناخودآگاه نظام ارزشی مورد نظر را درونی‌سازی کنند.
 ۳. زبان به‌کار رفته در توصیف داستان فریدون و ضحاک به مشروعیت‌بخشی به قدرت فریدون کمک می‌کند. ترسیم رویدادها و معجزات مرتبط با فریدون به‌عنوان نشانه‌های حقانیت او می‌تواند نوعی مشروعیت تاریخی و اخلاقی برای او به ارمغان بیاورد.
 ۴. استفاده از زبان برای تعریف و تقویت هویت جمعی ایرانیان در مقابل یک دشمن بیرونی، یعنی ضحاک، به بسیج اجتماعی و ایجاد یک اجماع هویتی حول محور ارزش‌های مشترک منجر شده است.
- بنابراین، زبان و گفتمان در داستان ضحاک و فریدون فراتر از وسیله‌ای برای نقل روایت، به ابزاری برای قوام‌بخشی به نظام‌های ارزشی و قدرت سیاسی و اجتماعی بدل می‌شود. تحلیل گفتمان به ما نشان می‌دهد که چگونه با بهره‌گیری از زبان می‌توان حمایت و مشروعیت برای یک نظام قدرت خاص به دست آورد و چگونه هویت‌های جمعی از طریق این گفتمان‌ها شکل می‌گیرند.

منابع فارسی

- آقاگل‌زاده، فردوس (۱۳۹۴). *تحلیل گفتمان انتقادی*. چاپ سوم، تهران: علمی و فرهنگی.
- اسلامی، مصطفی، زمردی، حمیرا (۱۴۰۱). بررسی گفتمان‌های متقابل در شاهنامه فردوسی با رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی. *سبک‌شناسی نظم و نشر*. ۱۵(۹)، ۲۰۵-۲۳۴. DOI:10.22034/bahareadab.2022.15.6559
- حسینی، روح‌الله، محمدزاده، اسدالله (۱۳۸۵). بررسی ساختار تقابل رستم و اسفندیار بر اساس نظریه لویی استراوس. *پژوهش ادبیات معاصر جهان*. ۱۱(۳۱)، ۴۳-۲۲.
- چهارمحالی، محمد، شعبان‌زاده، مریم (۱۳۹۶). بررسی ساختار تقابلی داستان سیاوش بر اساس نظریه لوی استراوس. *ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناسی*. ۱۳(۴۹)، ۷۵-۱۰۷.
- داوودی، میترا، سلطانی، سید اصغر (۱۴۰۰). منازعات گفتمانی در غزلیات حافظ مبتنی بر نظریه لاکلا و موفه. *ادبیات تطبیقی*. ۱۵(۵۹)، ۹-۳۷.
- سلطانی، علی‌اصغر (۱۳۸۳). *قدرت، گفتمان و زبان*. چاپ دوم، تهران، نی.

- عبادی جمیل، سعید، رضایی دشت ارژنه، محمود و قلعه خانی، گلنار (۱۳۹۵). بررسی اسطوره ضحاک بر اساس ساختار تقابل‌های دوگانه کلود لوی استروس. *جستارهای نوین ادبی*، ۴۹(۴)، ۶۷-۹۲. <https://doi.org/10.22067/jls.v49i4.61660>
- فردوسی، ابوالقاسم (۱۳۹۳). *شاهنامه*. تصحیح دکتر جلال خالقی مطلق. چاپ اول. تهران: سخن.
- فرنبرگ دادگی (۱۳۸۵). *بندهش*. به کوشش مهرداد بهار، جلد سوم، تهران: توس.
- کزازی، میرجلال‌الدین (۱۳۷۶). *رؤیا حماسه/اسطوره*. تهران: مرکز.
- گردیزی، ابوسعید عبدالحی بن ضحاک بن محمود (۱۳۸۴). *زین‌الاخبار*. چاپ دوم، تهران: دانشگاه تهران.
- وندایک، تئون (۱۳۸۲). *مطالعاتی در تحلیل گفتمان از دستور متن تا گفتمان کاوی/انتقادی*. مترجمان: ایزدی و دیگران، ویراسته مهاجر و نبوی، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- یارمحمدی، لطف‌الله (۱۳۹۱). *درآمدی به گفتمان‌شناسی*، چاپ اول، تهران: هرمس.
- یورگنسن، ماریان؛ فیلیپس، لوئیز (۱۳۹۸). *نظریه و روش در تحلیل گفتمان*. چاپ نهم. تهران: نی.

References

- Aghagolzadeh, F. (2015). *Critical Discourse Analysis* (3rd ed.). Tehran: Elmi va Farhangi. [In Persian].
- Butler, J. (2013). Performativity, Precarity, and Sexual Politics. *AIBR Revista de Antropología Iberoamericana*, 8(1), 11-30.
- Eslami, M., & Zomorodi, H. (2022). "An Examination of Opposing Discourses in Ferdowsi's Shahnameh with a Critical Discourse Analysis Approach". *Stylistics of Persian Poem and Prose*, 15(9). 205-234. [In Persian].
- Chaharmahali, M., & Shabanzadeh, M. (2017). "A Study of the Oppositional Structure of the Story of Siyavash based on Lévi-Strauss's Theory". *Mystical and Mythological Literature*, 13(49), 75-107. [in Persian]
- Davoodi, M., & Soltani, S. A. (2021). Discursive Conflicts in Hafez's Ghazals based on Laclau and Mouffe's Theory. *Comparative Literature*, 15(59), 9-37. [in Persian]
- Ebadijamil, S., Rezayi Dasht Arzhane, M. & Ghale Khani, G. (2016). "Analysis of the Myth of Zahhak: The Structure of Dual Contrast of Lévi-Strauss in Focus". *New Literary Studies*, 49(4), 67-92. <https://doi.org/10.22067/jls.v49i4.61660>
- Eslami Sanjbad, M., & Zomorodi, H. (2022). Critical discourse analysis of oppositional discourses in Shahname Ferdowsi. *Journal of the Stylistics of Persian poem and prose*, 15(79). [in Persian] [doi:10.22034/bahareadab.2022.15.6559](https://doi.org/10.22034/bahareadab.2022.15.6559)
- Faranbagh Dadagi. (2006). *Bundahishn* (M. Bahar, Ed., Vol. 3). Tehran: Toos. [In Persian].
- Ferdowsi, A. (2014). *Shahnameh* (J. Khaleghi Motlagh, Ed.; 1st ed.). Tehran: Sokhan. [In Persian].
- Gardizi, A. S. A. (2005). *Zayn al-akhbar* (2nd ed.). Tehran: University of Tehran. [In Persian].
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage Publications.
- Jorgensen, M., & Phillips, L. (2020). *Discourse analysis: Theory and method* (9th ed.). Tehran: Ney. [In Persian].
- Joseph, J. (2002). *Hegemony: A Realist Analysis*. London & New York: Routledge.
- Kazzazi, M. J. (1997). *Dream, Epic, Myth*. Tehran: Markaz. [In Persian].

- Laclau, E. (2005). *On Populist Reason*. London & New York: Verso.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London & New York: Verso.
- Mouffe, C. (2013). *Agonistics: Thinking the World Politically*. London & New York: Verso.
- Soltani, A. A. (2004). *Power, Discourse and Language* (2nd ed.). Tehran: Ney. [In Persian].
- Van Dijk, T. A. (2003). *Studies in Discourse Analysis: From Text Grammar to Critical Discourse Analysis* (M. Izadi et al., Trans.; Sh. Mohajer & M. Nabavi, Eds.). Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance. [In Persian].
- Weiss, G., & Wodak, R. (2003). Introduction: Theory, Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis. In G. Weiss & R. Wodak (Eds.), *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity* (pp. 1–32). London: Palgrave Macmillan.
- Yarmohammadi, L. (2012). *An Introduction to Discourse Analysis* (1st ed.). Tehran: Hermes. [In Persian].